

STRIC PAVLE:

Izprehodi po Beogradu.

(Dalje.)

koncu 16. stoletja so različne zmage nad Turki jele majati njihovo silo, in narodi po Balkanu, ki so zlasti trpeli od turških vojsk, prehajajočih Dunav in Savo, hoteč prodirati na sever, so mislili, da je prišel njihov čas za osvobojenje ter so se pričeli buniti. Zanašali so se tudi na pomoč drugih krščanskih narodov in obračali svoje poglede predvsem na takratno mogočno Avstrijo. A te pomoči ni bilo. Nasprotno so Benečani in za njimi tudi Avstrijci nekatere srbske uskoke, ki so bili največja preglavica za Turčijo, polovili in pobesili. Tako se vstaja ni mogla razširiti. Ko pa so si Turki zopet opomogli, so se strašno maščevali nad uporniki. V prvi vrsti nad Srbi, v katerih je živel spomin na slavno preteklost in ki so prednjačili v teh vstajah. Da jim uničijo njihove slavne spomine ter jih ponižajo kar najbolj, ugrabijo leta 1595. iz samostana Mileševa truplo sv. Save, Srbom najodličnejši spominek, ga preneso v Beograd in ga tu sežgo. — In trdijo, da se je zgodilo to baš na prostoru, na nizkem vzbočju, pod katerim stoji skromna palilulska cerkvice.

Nič bogatejša kot ta ni njena soseda, ki so jo nedavno postavili beograjski Rusi.

5. KALEMEGDAN.

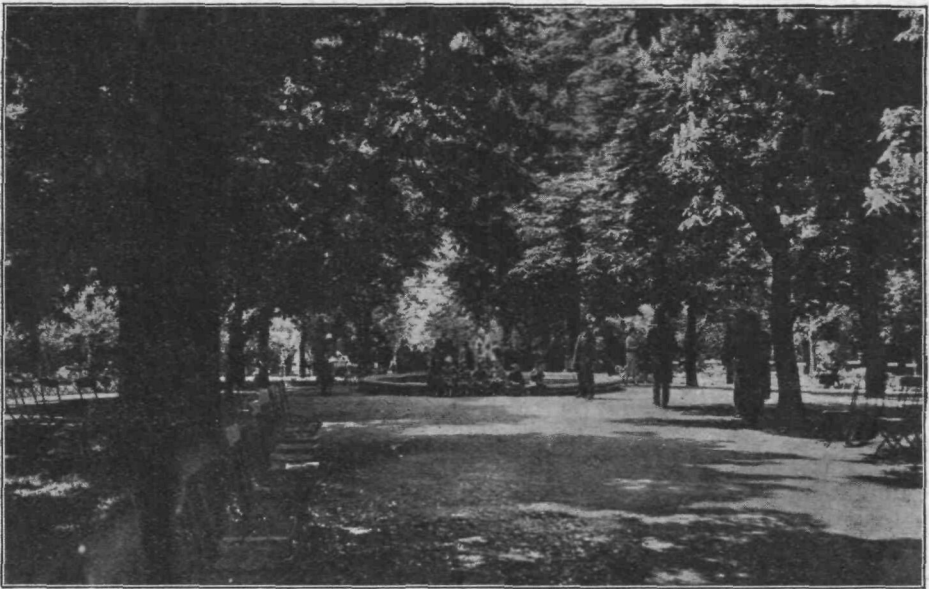
Na Dušanovi sedemo v tramvaj, ki vozi proti severu. V mogočem loku zavije voz na Mihajlov venac — v široko, s kamenitimi kockami gladko tlakovano ulico — in se spenja navzgor. Tedaj že imamo na desni veličastni Kalemegdan z največjim beograjskim parkom v ospredju. Kalemegdansko trdnjavo smo od daleč lahko gledali v vsej njeni obsežnosti že iz Dunavskega pristanišča. S svojim mogočnim zidovjem pokriva površino več kvadratnih kilometrov ter se dviguje na polkrogu, ki ga je obrusil Dunav, sprejemajoč vase Savo in obrnivši svoj tok od severa proti zapadu.

Kjer prihaja v Mihajlov venac Mihajlova ulica in kjer se Venac prevali od Dunava proti Savi, izstopimo ter se obrnemo po glavni poti v park. Jarko sije z neba solnce in nareja v mestu vročino in soparico, v parku pa nas objame gosta senca in hlad. Kako dobro to dé! Človek bi kar sedel, saj stolov in klopi je dovolj, a ker je naš namen, da si ogledamo po Kalemegdanu to in ono znamenitost, se odpravimo po parku, ki nas tudi med hojo dovolj hladi.

V sredi glavnega parkovega dela je vodomet, ob glavni poti in v velikem krogu ob vodometu pa stoje doprsni kipi znamenitih Srbov:

Koste Taušanovića, Đure Jakšića, Jovana Subotića, Jovana Gavrilovića in drugih.

Park sam ni star. Ko je pred 60 leti zapustila trdnjavo zadnja turška posadka, je bila tu še sama pušča; poslej se je park širil in se še širi ter objema trdnjavo po vsej strani, obrnjeni proti mestu in proti Savi. Tik do trdnjavskega zidovja sega, v izprehajališča pa so izpremenjeni že mnogi deli starega obzidja. Trdnjava pač izgublja oni pomen, ki ga je imela v vojnah prejšnjih stoletij, in njen prostor, njeni ostanki se že v velikem delu rabijo v druge praktične namene. V ravnici med glavno trdnjavo — notranjim gradom — in med Dunavom so vojaška skladišča, le ruševine, ostanki zidovja, ki nosijo

Park Kalemegdan

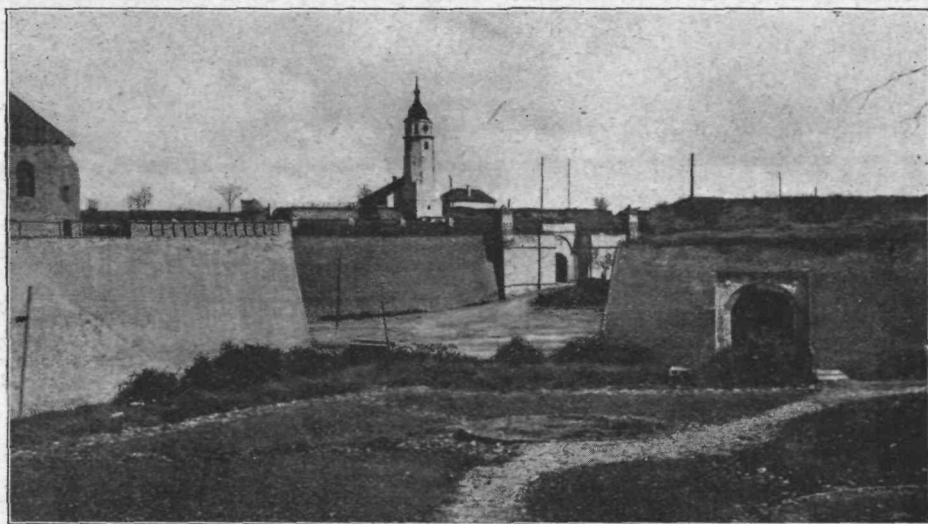
danes železniški nasip, in edini preostali stolp »Nebojša-kula« pripovedujejo o težko premagljivi sili srednjeveške beograjske trdnjave.

Ko tako pohajamo po parku in spodaj za Dunavom proti Savi po teh ruševinah, nam uhaja pogled nad Dunav, ki se zrcali v solnčni luči in ki se po njem v gladkih krivuljah vozijo beli galebi, gre nam preko Save, vidimo pa, da moramo ven iz teh posameznosti, ako hočemo dobiti celoten pregled, ki nas pouči obenem o namenu in vrednosti Kalemegdanovi v preteklih dneh.

Vrnemo se v park, tu stopimo na obzidje današnje trdnjave, pogledamo na mala dvorišča med mogočnim, več metrov debelim zidovjem, ki nas na drugi strani po parku zopet spremlja kot visoka navpična skala, sezidana od človeške roke.

Stopimo na široko cesto, ki seče park na spodnjem njegovem delu ter se izgublja med trdnjavsko zidovje. Po njej dospemo do trdnjavskega vrat. Vojaška straža nam zabrani vhod, a ko pokažemo svoje legitimacije in povemo, da bi si kot tujci radi ogledali trdnjavo odznotraj, pozvoni in pokliče stražnega vodnika, ki nas spremi pod 10 m debelim zidanim obokom na malo dvorišče k dežurnemu častniku. Tu se zopet legitimiramo in ponovimo svojo prošnjo za dovoljenje, ki nam ga priljudni častnik rad da.

Z dvorišča stopimo dalje. V trdnjavi smo, a — trdnjave ne vidimo več. Stojimo na obsežni planoti, ki je tu, kjer smo prišli nanjo, porasla z drevjem, po večini pa je gola in brezsenčna. Na dunavsko stran se po njej raztezajo razna vojaška poslopja, nad Savo pa so postavljene hiše znanstvenega vojaškega zemljepisnega zavoda. Večja trdnjavska

V Kalemegdanski trdnjavi

cerkev na savski in manjša na dunavski strani dopolnjujeta zgradbe na tej planoti. Vojaška poslopja služijo za vojašnico 2. pešadijskemu polku kneza Mihajla, tako zvanemu »železnemu polku«, ki je na cvetno nedeljo l. 1867., kadar so Turki predali trdnjavo Srbom, prvi vkorakal v notranji grad.

E, pa glejte: komaj smo stopili v kalemegdansko trdnjavo, gine sedanost in od vseh strani nam hite naproti zgodovinski spomini. Oni od 10 let nazaj, pa od 100 let in od 1000 let... spomini, ki so ohranjeni tudi v slovenski narodni pesmi:

Stoji, stoji tam Beligrad,
za gradom teče rdeča kri,
za gradom teče rdeča kri,
da b' gnala mlinske kamne tri...

O, in ne kar enkrat je tako tekla »rdeča kri« po Kalemegdanu! Saj so komaj posušeni njeni poslednji sledovi izza svetovne vojne, ko so nemške in avstrijske čete z bombami in granatami poizkušale razrušiti in zavzeti ponosni Kalemegdan. Začasno so ga zavzele, razrušile ga niso, obdržale ga niso... Srbska vojska ni zato pregnala Turkov iz gradú, da ga prepusti Nemcem in Madjarom. In zaman si je postavil tam na skrajnem koncu kalemegdanske planote, prav tam nad mogočnim dunavskim kolenom kamenito klop nemški cesar Vilhelm II., ki je mislil, da bo od tu kdaj gledal uresničenje svojih sanj: nemško pot od Berlina do Bagdada dovršeno, nemško moč razširjeno preko vse Evrope noter na Iztok... Ni mu bilo dano; sila svetovne vojne je upognila nemški napuh in nemško vladoželjnost...

Izliv Save v Dunav; v ozadju Zemun

Ne zaustavljajmo se z mislimi; stopimo rajši sami k tej klopi pa pustimo očem prost pogled! Da — ali kaj, ko nam ta in oni spomin ustavi korak. Na poti proti klopi stopamo mimo okrogle zgradbice, kakor kapelice med drevjem — tu spi svoje smrtno spanje turški vojskovodja veliki vezir Kara Mustafa. Tega je l. 1683. poslal turški sultan na čelu velikanskim vojnim silam, da zavouje krščanske zemlje, in Kara Mustafa je zmagovito prodril do samega Dunaja ter ga začel oblegati. A mestu je prišel na pomoč poljski kralj Jan Sobjeski ter odpodil Turke, ki so se umikali vedno dalje in dalje, dokler se niso ustavili v Beogradu. Tu pa je Karo Mustafo čakalo plačilo za njegov poraz: sultan mu je poslal zeleno svileno vrvco... Premagan in ponižan je moral mogočni veliki vezir napraviti konec svojemu življenju

in pod tem mavzolejem na Kalemegdanu je našel svoj večni mir. — Nedaleč pod mavzolejem je še starejši zgodovinski spomenik: rimski vodnjak.

Toda pojdemo, pojdemo, da že pridemo od teh podrobnosti k celoti!

Sedemo na kamenito klop, pogled nam splava naokolo in v nas je le občutek nad vsem razgledom.

Od severa prihaja Dunav, od zahoda Sáva, ki prav pod nami predaja Dunavu svoje ogromno vodovje, in z njo povečan se obrne Dunav proti izhodu. In kakor da se je z izmeno teh izpremenil svet sam, ki ga gledamo pred sabo na levi in desni.

Na severozapadu preko Save se modri v daljini Fruška gora z mnogimi srbskimi samostani po dolinah, ki se v ospredju spušča kakor odsekana v nizko savsko ravnino — poslednja polica vzhodnega Srema. Na krajnjem voglu te police, ki se upira v sam Dunav, se beli Zemun, prekosavsko beograjsko predmestje.

Na severovzhodu preko Dunava se širi enolični, ravni Banat, ki ga vsako dolgotrajno deževje spravi pod vodo, da liči na ogromno jezero ter spominja tako še na Panonsko morje, ki je v davnih dobah valovilo po tej planjavi. V daljni daljavi vidimo obronke te ravnine — Sibinjske Karpate.

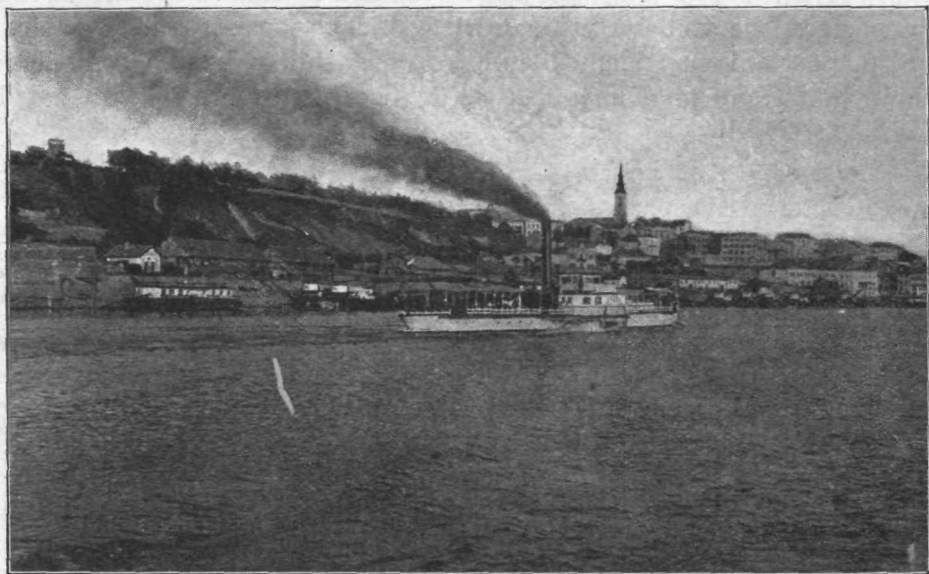
Drug svet pa je na jugu Save in Dunava. Pod Savo nizka šumadijska brda, iz katerih se modri kopasta Avala, pod Dunavom pa se kažejo za brdi v veliki razdalji visoki kolubarski in mačvanski vrhovi: Jablanik, Medvednik, Cer in Vidojevica.

Pogled preko Save in Dunava pa potem proti jugu pod njima sam kaže, da je baš tu v Beogradu prehod od zapada na iztok, ki je vsem zapadnim narodom tako zaželen zaradi svojega pravljličnega in resničnega bogastva. A Kalemegdan je »ključ Beograda«, baš zato pa, da si pribore dostop na ta bogati iztok, je prelivalo tu pri Beogradu svojo kri toliko ljudstev in narodov ter si krhalo svoje zobe ob Kalemegdanu toliko vojská.

Prvi prebivalci tukaj, za katere ve zgodovina, so bili keltijski Skordišani še v 3. stol. pr. Kristusovim rojstvom, a pregnali so jih Rimljani, ki so imeli na prostorih današnjega Beograda svoje bogato trgovsko in važno vojaško mesto Singidunum. Njihovo cvetočo trgovino in razvito vojno mornarico na Dunavu so v 5. stoletju po Kristusu uničili Huni, ki pa so se kmalu odpravili naprej proti zahodu. Za njimi je mesto često menjalo svoje gospodarje, najdalje so ga obdržali v oblasti bizantinski cesarji, a v 7. stoletju so se naselili tu Srbi, ki so dali mestu njegovo današnje ime. Ohranili pa si Srbi Beograda niso; njegovi gospodarji so bili tudi Franki za kralja Karla Velikega, Bolgari, zopet Bizantinci, pa Madjari, ki so jim ga zopet prevzeli Bolgari, tem pod Milutinom in Dušanom Srbi, od katerih so

ga vnovič osvojili Madjari ter ga obdržali v svoji oblasti do l. 1521., ko so ga zavzeli za več ko tri stoletja Turki. V raznih vojnah so jim ga sicer za daljši in krajši čas iztrgali Turkom iz rok Avstrijci ali Madjari, ipak se more za glavne posestnike Beograda v tej dobi smatrati Turke do l. 1806., ko ga je osvojil za Srbe Kara-Đorđe. Še enkrat si je opomogla turška sila in se obdržala v Beogradu in zlasti v kalemegdanski trdnjavi še od l. 1813.—1867., ko je mesto za stalno prešlo v last mlade srske države.

Dasi je Beograd tako menjaval svoje gospodarje, je že v srednjem veku cvetla v njem trgovina in preko njega so šli od severozapada trgovske poti v Carigrad in naprej na daljni vzhod. Po Savi in Dunavu

Pogled na Beograd s Save (na levo Kalemegdan)

pa so vozile tovarne ladje, ki so imele v Beogradu svoje glavno pristanišče; in v Beograd so se priseljevali v 15. in 16. stoletju najodličnejši tedanji trgovci Dubrovčani, ki so se tu tako udomačili, da so ustanovili v Beogradu l. 1552. celo svojo tiskarno za tiskanje cerkvenih knjig na slovenskem jeziku. Prvtako so zgodaj našli svoj dom v Beogradu svetovni trgovci Židje.

Potrebno se nam je zdelo omeniti na kratko to zgodovino Beograda, da spoznamo veliko trgovsko važnost mesta in da lahko razumemo, zakaj je baš za posest Beograda preteklo toliko ljudske krvi. Ta mali zgodovinski pregled pa nas pouči tudi, da ni slučaj, da Beograd sedaj, ko je prišel nadenj mir in je postal središče velike države, hiti rasti in se širiti. Samo poglejte ga tu s Kalemegdana! Velikomeštne palače in visoke hiše pred nami visoko dvigajo svoje strehe,

kupole in stolpiče, za Dunavom se vrsti tvornica ob tvornici in tam za Savo se razširja mesto v polkrogu daleč — daleč ter se naslanja na gričevje, ki se vleče proti Topčideru. Pod nami po Savi in Dunavu pa plavajo obloženi parniki in dolge vlake in ostri žvižgi iz njihovih širen nam oznanjajo, da je Beograd v prvi vrsti trgovsko mesto, ki za svoje življenje potrebuje hitrega razvoja. —

Preden se s svoje razgledne točke na Kalemegdanu vrnemo v mesto, ki smo od tu šele videli vso njegovo razsežnost in spoznali njegovo važnost, ne pozabimo omeniti še dogodka iz slovenske zgodovine, ki se je žalostno zaključil baš tu v kalemegdanski trdnjavi. Zgodovina Celjskih grofov je znana in znana je težnja zadnjih tega rodu: razširiti svojo oblast po jugoslovenskih deželah. Poznano je tudi ime poslednjega Celjana grofa Ulrika II., ki so ga osebni sovražniki l. 1456. posekali na Kalemegdanu, ko so ga bili privlekli v trdnjavo skozi vhod tesno ob Dunavu, ki se še danes pozna v ruševinah trdnjavskega obzidja.

(Dalje prihodnjič.)

Mladi glasbenik.

*Čujte dečka Bogomira,
ki umetnosti je vdan:
pridno na klavirju svira,
zraven poje spev ubran!*

*Saj to mora vsak priznati:
»Mlad se vežbaj, ako kdaj,
mojster hotel bi postati
in veljati v svetu kaj!«*

*In ko gledam ga, poslušam,
solzá mi rosí oko,
rajsko slast ob tem okušam,
nadejo gojim sladkó.*

*Glasba — to je dar nebeški,
ki nam radosti srcé,
nas tolaži v uri težki,
briše iz oči solzé...*

*V vztrajnosti, v ljubezni góji
glasbo, dragi Bogomir,
v čast boš domovini svoji,
glasba sreče bo ti vir!*

Janko Leban.

